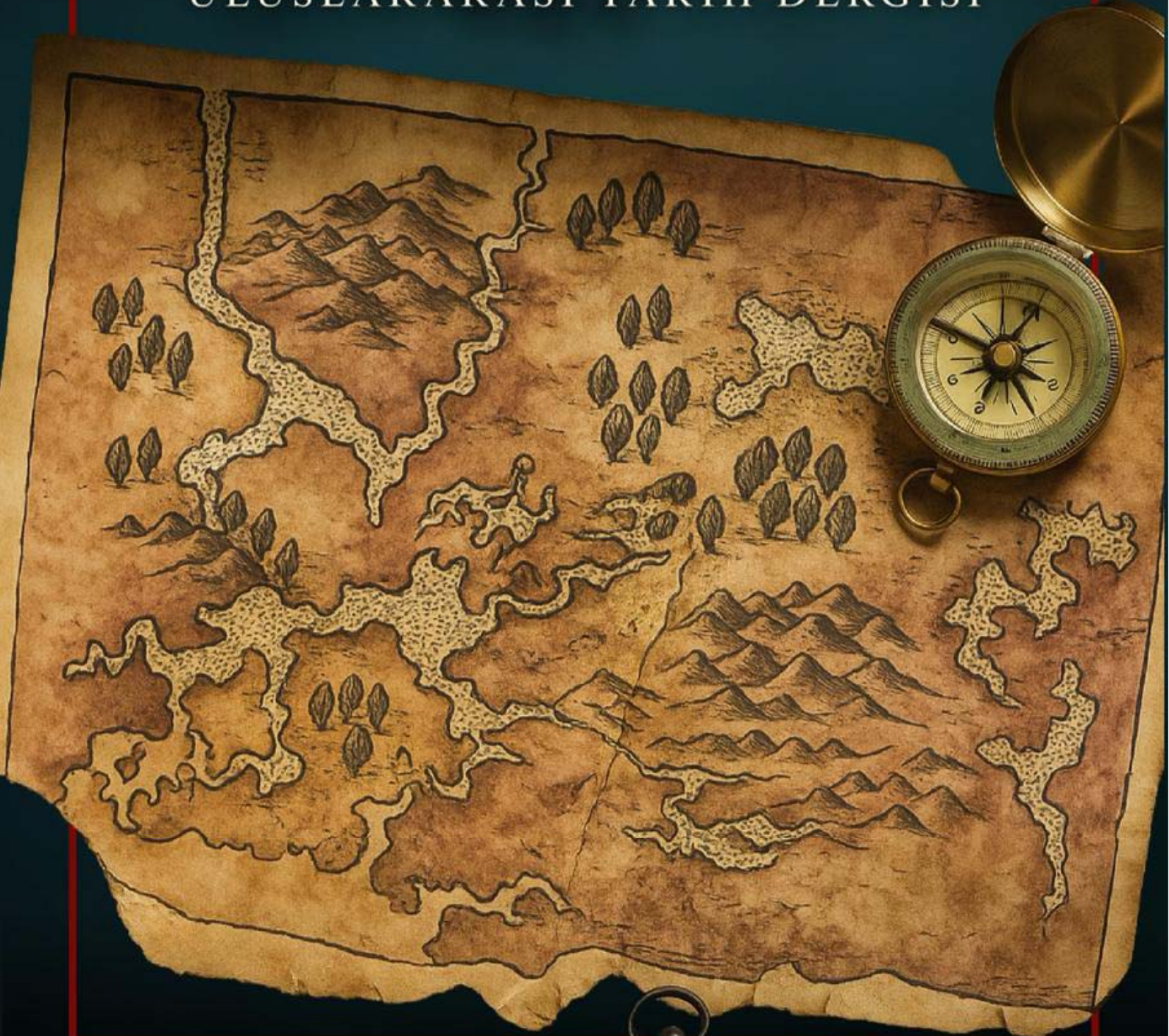

ISSN: 3062-4258

ATLANTIS

ULUSLARARASI TARİH DERGİSİ

Yıl: 2025, Sayı: 2 / Atlantis Uluslararası Tarih Dergisi / www.atlantistarih.com

ATLANTİS

Uluslararası Tarih Dergisi

ISSN: 3062-4258

Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda 2 kez yayınlanan hakemli, bilimsel dergidir. Yayın dilleri Türkçe ve İngilizcedir. Dergide yayınlanan yazılardaki fikir ve yorumlar yazarlarına aittir.

It is a peer-reviewed, scholarly journal, published biannually - June and December-. The Journal consists of manuscripts in Turkish and English. The Editor and the Board accept no responsibility for the arguments and comments made in the published articles.

Sahibi / Owner

Tolga AKAY

Editör / Editor

Doç. Dr. Tolga AKAY Kafkas Üniversitesi

Editör Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. Tuba ÇINAR AKAY Çukurova Üniversitesi

Dr. Manouchehr Moshtagh KHORASANI, Frankfurt School of Finance and Management, Frankfurt, Main, Germany

Doç. Dr. Mustafa KARAGEÇİ Kafkas Üniversitesi

Doç. Dr. Muharrem TURP Kafkas Üniversitesi

Doç. Dr. Süleyman TEKİR Sinop Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Yavuz DELİBALTA Kafkas Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi İlker KİREMİT Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Süleyman ÖCAL Giresun Üniversitesi

Yabancı Dil Editörü / Foreign Language Editor

Rabia Eda KÖROĞLU / Mersin Üniversitesi

Teknik Editör / Technical Editor

Doç. Dr. Mustafa KARAGEÇİ Kafkas Üniversitesi

İletişim / Contact

Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi A Blok, Tarih Bölümü / KARS

E-mail: editor@atlantistarih.com

Web: <https://atlantistarih.com>

Tel: 05377686629

ISSN: 3062-4258

ATLANTİS

Uluslararası Tarih Dergisi

Sayı 2, Aralık / Issue 2, December 2025

Hakemler Listesi / Referees List

Doç. Dr. Barış GÜR

Dokuz Eylül Üniversitesi / Dokuz Eylül University

<https://orcid.org/0000-0002-9031-9159>

Prof. Dr. Davut YİĞİTPAŞA

Ondokuz Mayıs Üniversitesi / Ondokuz Mayıs University

<https://orcid.org/0000-0001-8821-5628>

Doç. Dr. Sırrı TİRYAKİ

Bingöl Üniversitesi / Bingöl University

<https://orcid.org/0000-0002-1053-0836>

Doç. Dr. Taner AYDIN

Iğdır Üniversitesi / Iğdır University

<https://orcid.org/0000-0001-8615-0808>

ATLANTIS

ATLANTİS

Uluslararası Tarih Dergisi

Sayı 2, Aralık 2025

ATLANTIS

International History Journal

Issue 2, December 2025

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Ayhan YARDİMCİEL – Akın BİNGÖL

Karakoyunlu Mirhanlı Bölgesi Arkeolojik Araştırmalar

Archaeological Research in the Karakoyunlu-Mirhanlı Region

1-9

Şüheda ABLAK

Tarihsel Süreçte Melekli'nin (İğdır) Eski Çağı

The Ancient Age of Melekli (İğdır) in the Historical Process

11-20

ATLANTİS

Uluslararası Tarih Dergisi / International History Journal
2, 2025, s. 1-9

Karakoyunlu Mirhanlı Bölgesi Arkeolojik Araştırmalar

Archaeological Research in the Karakoyunlu-Mirhanlı Region

Ayhan Yardimciel*

Akın Bingöl**

Öz

Iğdır bölgesi ovalık ve dağlık alanların iç içe geçtiği bir coğrafya olması sebebiyle yerleşim yeri çeşitliliğinde oldukça farklı örnekleri içinde barındırmaktadır. Coğrafyanın hem yerleşik kültür hem de göçebe kültür için gerekli alt yapıya sahip olması Kalkolitik Çağ'dan itibaren yerleşik yaşamın başlamasına olanak sağlamıştır. Ancak bölgenin en yoğun ve en hareketli zamanının Demir Çağı'nda yaşandığı anlaşılmaktadır. Bölgeye bir dizi işgal ve yağma seferleri düzenleyen Urartu Krallığı bıraktığı yazıtlara göre; bölgede Luhiuni isimli bir başkente sahip Erikua isimli bir krallık bulunmaktadır. Urartu Kralı Minua ile başlayan bu mücadelenin Minua'nın torunu Argiştı dönemine kadar uzandığı anlaşılmaktadır. Mirhanlı olarak adlandırılan bölge Urartu'nun Erikua Krallığı ile mücadelesini üst noktalara taşıdığı bir konumda bulunmaktadır. Mirhanlı bölgesi Iğdır-Karakoyunlu ilçe merkezinin yaklaşık 2 km. güneybatısında bulunmaktadır. Alanda yaptığımız araştırmalarda Demir Çağı'na tarihlendirdiğimiz yapı kalıntıları ile bir gölet ve ağıllar tespit edilmiştir. Alanının tüm değerlendirmesi bölgenin Demir Çağı'ndan itibaren kullanılmaya devam ettiğini ortaya koymaktadır. Alandaki büyük taşların işçiliğin kalitesi Demir Çağı'nda ulaşılmış bir seviyedir. Bu makalede sunulan saha çalışması, Coğrafi Bilgi Sistemleri (GIS) kullanılarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Demir Çağı, Iğdır, Urartu, Erikua, Mirhanlı

Abstract

The Iğdır region, a territory where plains and mountainous terrains intersect exhibits a diverse range of settlements. The geographical conditions for both settled and nomadic cultures, enabled the development of settled life from the Chalcolithic Age onward. However, evidence suggests that the region's most intensive and dynamic period occurred during the Iron Age. According to inscriptions left by the Urartian Kingdom, which launched a series of military campaigns and raids, a kingdom called Erikua existed in the region with a capital named Luhiuni. This conflict, which began with the Urartian King Minua, is understood to have continued into the reign of his grandson, Argiştı. The region known as Mirhanlı is located in an area where Urartu escalated its struggle with the Erikua Kingdom. The Mirhanlı region is located approximately 2 km southwest of the Iğdır-Karakoyunlu district center. Our research at the site has identified the remains of structures, a pond, and sheep pens, which we have dated to the Iron Age. The workmanship of the large stones reflects a level of craftsmanship typical of the Iron Age. A comprehensive assessment of the site indicates that it continued to be utilized from the Iron Age onward. The field study presented in this article was prepared using Geographic Information Systems (GIS).

Keywords: Iron Age, Iğdır, Urartu, Erikua, Mirhanlı

Geliş Tarihi/Received: 25.11.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 15.12.2025

Atıf: Ayhan Yardimciel, Akın Bingöl, Karakoyunlu Mirhanlı Bölgesi Arkeolojik Araştırmalar, *ATLANTİS*, 2, 2025, s. 1-9.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, ayhanyardimciel@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4196-2102>

** Prof. Dr., Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, akinbing@hotmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8591-8915>

Giriş

Iğdır'ın bulunduğu coğrafya ova ve dağlık alanlardan oluşmaktadır.¹ Dağlık ve ovalık alanlar arasında ise fazla yüksek olmayan tepelerin bulunduğu bir bordür bulunmaktadır. Bu bakımdan Iğdır'ın tarihsel süreçteki yerleşim alışkanlığı ve sürekliliği gibi kavramları bu üç coğrafi ünite kapsamında değerlendirmek gerekmektedir. Ova merkezli yerleşim yeri ile tepe yerleşimleri birbirinden farklı olduğu gibi dağlık alanlardaki yüksek yerleşimler de kendine has bir karakter göstermektedir.

Coğrafyanın bu üç farklı alanına serpilmiş yerleşimler aynı zamanda ilgili kültürlerin benimsemiş oldukları ekonomik model ile de ilişkilidir. Dolayısıyla hangi dönem kültürünün nereye konuşlandığının anlaşılması oldukça uzun süren arazi çalışmalarına sonucunda anlaşılabilmektedir.² Bu çalışmaya yardımcı olan diğer kanıtlar; seramik, mimari plan, taş işçiliği gibi tipolojik tanımlamaya dâhil edilen bileşenlerdir.

Çalışmanın uzun zaman almasını ana sebebi belirtildiği gibi ovalık ve dağlık alanların içi içe geçmesidir. Somutlaştırmak gerekirse Doğu Anadolu ve Kafkasya'nın en düşük rakımlı alanlarından birisi olan Iğdır Ovası yine aynı bölgenin en yüksek yerlerinden biri olan Ağrı Dağı ile komşu durumdadır.³ Yüksek rakım farkının bulunduğu bu iki coğrafi ünite arasındaki bağlantılar çeşitli yollar ve geçitler ile sağlanmaktadır.⁴ Bu yollar aynı zamanda, Anadolu, Kafkasya ve İran arasındaki bir ulaşım ağının da odak noktasını oluşturmaktadır.⁵ Bu sebeple bölge Kalkolitik Çağ gibi erken bir tarihten itibaren günümüze kadar ki süreçte arkeolojik ve tarihi açıdan çok çeşitli bir kültürel miras tablosu ile karşımıza çıkmaktadır.⁶ Mirhanlı bölgesi de bu kültürel miras alanlarından birisi olup, Iğdır Karakoyunlu ilçesi sınırlarında bulunmaktadır (Harita 1).

Kod olarak daha yüksek alanda bulunan önemli bir gölet ile bütünleşmiş daha aşağı seviyedeki yerleşim yeri, büyük ölçekte Demir Çağı'nın tranhsümnatist gruplarınca kullanılmış bir site olarak göze çarpmaktadır. Bölgenin yeraltı kaynakları açısından zengin olması ve ayrıca Urartu'nun ihtiyaç duyduğu insan gücünün de karşılanabilir seviyede olmasından dolayı Urartu'nun bölgeye bir dizi sefer düzenlediği görülmektedir. Bu tür yerleşim yerleri ve göletler Urartu kaynaklarında belirtilen ve Urartu tarafından sürülüp başkent Tuşpa'ya götürülen on binlerce hayvanın barınabileceği alanlardan biri olarak göze çarpmaktadır.

Urartu yazıtlarında belirtilen on binlerce hayvanın bölgede hangi şartlarda yetiştirildiği nerelerde beslendiği ve saklandığı önemli bir arka plan sorunsalıdır. Bu bakımdan Mirhanlı gibi ağıl ve gölet merkezli alanlar Urartu yazıtlarında belirtilen olayların arkeolojik kanıtları olabilirler. Buralarda yapılacak daha kapsamlı araştırma ve analizler bu görüşü destekleyecek veriler ortaya koyabilir. Urartu, bölgeye yaptığı bir dizi sefer sonrası yeni yerleşim yerleri inşa etmiştir.

¹ Oğuz Şimşek, Iğdır İlinin Nüfus Özellikleri, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (14), 2018, s. 191-192.

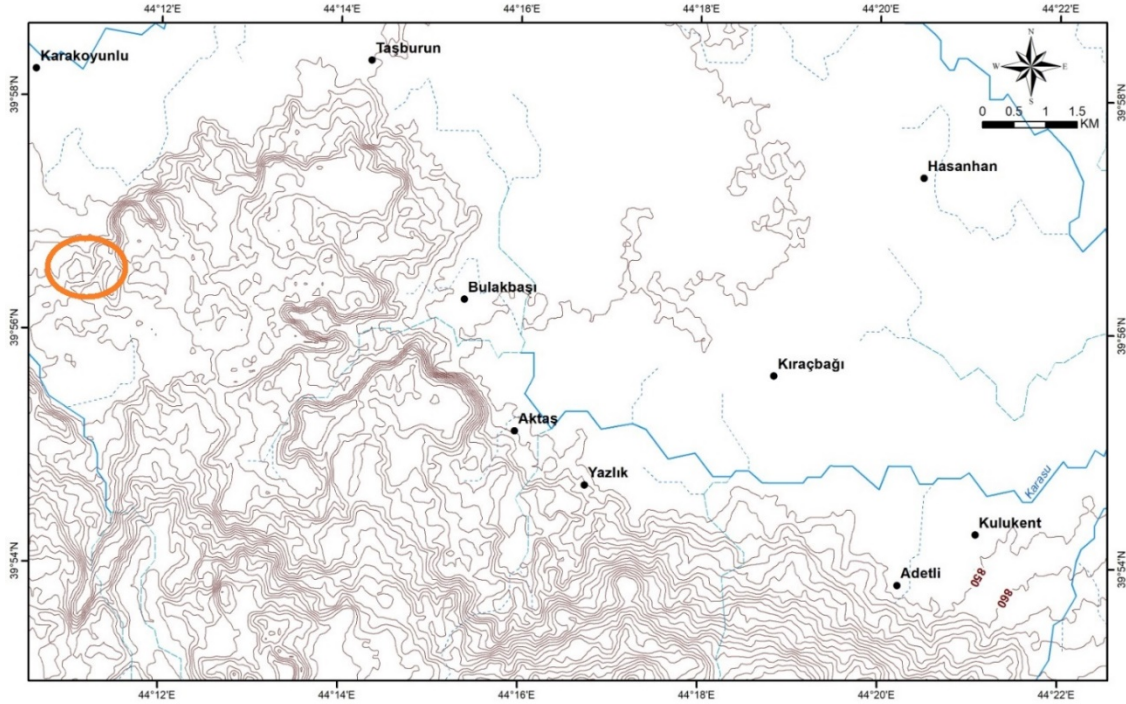
² Bahse konu araştırma, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile Dr. Ayhan Yardimciel başkanlığındaki bir ekip tarafından 2016-2022 yılları arasında yapılmıştır. Araştırmanın detay çalışmalarına Kafkas Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü 2025-SB-09 numaralı projeye destek olmuştur.

³ Hüseyin Metin-Abdülhadi Durukan, Iğdır-Meleklî'deki Delikkaya Yerleşimi: İlk Gözlemler, *Amisos 1 Orta Aras Havzası Özel Sayısı*, 2022, s. 57-58.

⁴ Hüseyin Metin, Demir Çağı'nda Doğubayazıt-Iğdır Arasındaki Kafkasya Yolu: Savunma Üniteleri, *Aras Havzası II Tarih, Coğrafya, Arkeoloji, Kültür ve Sanat*, (Ed. Ayhan Yardimciel), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2023, s. 96-98.

⁵ Taner Aydın, Geçmişte Günümüze Ağrı Dağı ve Çevresindeki Geçitler, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34, 2024, s. 485-495.

⁶ Selçuk Ural, Anadolu'nun Kültürel Mirasında Iğdır'ın Yeri ve Önemi, *Aras Havzası III, Tarih, Coğrafya, Arkeoloji, Kültür ve Sanat*, (Ed. Ayhan Yardimciel), Kabalcı Yayıncılık, 2024, s. 171.

Harita 1: Mirhanlı'nın konumu

Yöntem

Mirhanlı arkeolojik alanının tespiti sonrası burada ilk önce koordinatlar alınmış ve alanın uzaktan görüntülenmesi için Google Earth kullanılmıştır. Daha sonra daha detaylı görüntülere ulaşmak için drone ile hava fotoğrafları alınmıştır. Fiziki olarak arazide ölçülerin ve aktüel fotoğrafların alınmasından sonra yine uzaktan algılama ile koordinatlar ışığında alanın yükseklik eğrileri çıkartılmıştır. Bu aşamadan drone yardımı ile tespiti yapılan ağıllardan ölçüler alınmış ve bu ağıllarda kaç hayvanın barınacağı hesaplanmıştır. Bu yöntem ile Urartu yazıtlarında bahsi geçen hayvan sayılarının barınacağı alanlardan birinin ortaya konması amaçlanmıştır.

Mirhanlı Yerleşmesi

Mirhanlı yerleşmesi olarak adlandırdığımız site; Karakoyunlu ilçesinin yaklaşık 3.5 km. güneydoğusunda bulunmaktadır. 870 rakım değerine sahip bu yerleşme ova düzeyine yakın bir değer göstermektedir. Burada yapılan araştırmalarda iri taşlardan oluşan temel seviyesinde duvar kalıntıları tespit edilmiştir (Görsel 1). Ulaşılması kolay olan sitede tahribatın fazla olmasına bağlı olarak mekân işlev analizi tam olarak yapılamamıştır. Ancak buna rağmen bölgede var olan kurganlardan dolayı buranın bir yerleşim yeri olduğu düşünülmektedir.

Yine yukarda bulunan göletle ilişkili olabilecek kanal tespiti yapılmıştır. Yüksekliği 30-50 cm. genişliği 50-80 cm. arasında değişen iri ve polygonal taşlardaki işçilik Demir Çağı özelliği göstermekle birlikte Urartu öncesi yerel tarza işaret etmektedir. Dönemin özelliklerini gösteren diğer buluntu alanlarıyla paralelliği dikkat çekmektedir (Görsel 2).

Bölge ile ilgili bilgi veren Urartu yazıtları Karakoyunlu-Taşburun bölgesinde Urartu tarafından inşa edilen Minuahinili,⁷ Çaldıran-Muradiye bölgesindeki Körzüt Kalesi⁸ ve Tuşpa'da bulunan Analı-Kızlı kutsal alanıdır.⁹ Karakoyunlu bölgesindeki yazıtlar ile Çaldıran-Muradiye

⁷ Margaret R. Payne, *Urartu Çivi yazılı Belgeler Kataloğu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2006, 5.1.3.

⁸ Margaret R. Payne, *Urartu Çivi yazılı Belgeler Kataloğu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2006, 5.1.5-5.1.6.

⁹ Margaret R. Payne, *Urartu Çivi yazılı Belgeler Kataloğu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2006, 9.1.1.

bölgesindeki yazıtlar Urartu Kralı Minua döneminde aitken Tuşpa'da bulunan yazıt Minua'nın torunu II. Sarduri'ye aittir. Bu çerçevede Urartu-Erikua mücadelesinin Kral Minua ile torunu II. Sarduri arasındaki dönemi kapsayacak sürece yayıldığı anlaşılmaktadır.¹⁰

Bu yazıtlarda Urartular, Erikua Krallığı'na yapmış oldukları seferlerden bahsetmektedirler. Bu seferlere ek olarak bölgeden aktarılan insan ve hayvan sayıları ile ilgili bilgiler de bulunmaktadır. Mirhanlı'da tespit edilen yapı kalıntılarının ağıl tipolojisine uyması bu bakımdan önemlidir. Bu sitede yapılan hayvancılık yukarıda bulunan gölet ile entegre bir şekilde sürdürülmüş görülmektedir.

Yapılan ilk incelemelerde de seramik buluntuların çok az olması bu bölgenin mevsimsel hayvan barınağı olarak kullanıldığına işaret etmektedir. Yerleşim yerinde bulunan kanalın ise göletin taşma zamanlarında suya yön vermek amacıyla yapıldığı düşünülmektedir (Görsel 3).

Keza hayvancılık yapılan bölgede su kaynağı ile birlikte hayvancılığı desteklemek amacıyla tarım da yapıldığı bilinmektedir. Yapılan kanalın tarım yapılabilen alanların hemen sınırında bulunması, kanalda ki suyun bu alanlarda kullanılmış olma ihtimalini ortaya koymaktadır.

Görsel 1: İrili polygonal taşlardan yapılmış duvarlar

Görsel 2: Mirhanlı'ya yakın bir bölgede bulunan Gelinciktepe yerleşmesinden duvar örneği

Mirhanlı Göleti

Ağrı Dağı-Iğdır bölgesinde doğal alanlarda kısmi insan müdahalesi ile göletlerin varlığı bilinmektedir. Bu tür göletler araştırma ekibimizin çalışmaları sırasında yerinde tespit edilmişlerdir.¹¹ Araştırmanın farklı bir proje ile gölet, su kanalı ve ağıllara evrilmesi bu yapıların daha önemli olmasına sebep olmuştur.

Urartu yazıtları bölgeden sayıları 10 binleri geçen hayvanların aktarıldığına işaret etmektedir. Bu bakımdan bu hayvan sürülerinin nerelerde nasıl beslendiği önemli bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır. Mirhanlı olarak adlandırdığımız gölet, aynı isimli yerleşmenin kod olarak daha yukarısında bulunmaktadır.

¹⁰ Ayhan Yardimciel-Hüseyin Metin, Demir Çağı'nda Urartu'nun Orta Aras Havzası'na Düzenlediği Askeri Operasyonlar: Urartu-Erikua Krallıkları Arasındaki Mücadeleler", *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2024, 8 (2), s. 686.

¹¹ Atilla Karataş, *Aras Havzası II Tarih, Coğrafya, Arkeoloji, Kültür ve Sanat*, (Ed. Ayhan Yardimciel), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2023, s. 9-26, Atilla Karataş, *Aras Havzası III Tarih, Coğrafya, Arkeoloji, Kültür ve Sanat*, (Ed. Ayhan Yardimciel, Hüseyin Metin, Ersin Doğanekin), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2024, s. 19-36.

Ağrı Dağı lav akıntıları arasında kalan bir düzlük veya düzeltilmiş bir alan, suyun önünün kesilmesi ile gölete dönüştürülmüştür. Farklı zamanlarda çalışma imkânı bulduğumuz gölet tabanının Ağustos ayı ortalarına kadar ıslak kaldığı anlaşılmıştır.

Göletin k-g uzunluğu yaklaşık 800 metre ve d-b uzunluğu ise yaklaşık 300 metre civarındadır bu bakımdan gölet orta büyüklükte bir gölet olarak tanımlanabilir. Göletin en kuzey ucundaki boğaza bir set örülerek suyun tutulması sağlanmıştır. Bu setin inşasında kullanılan yapı taşları yerel iri bloklardan oluşmaktadır.

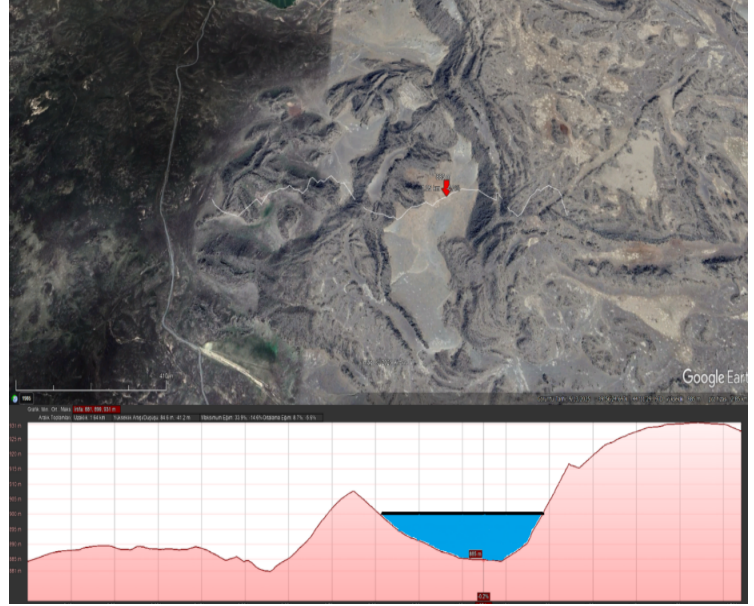
Demir Çağı'nda muhtemelen iri taşların arasında daha küçük taşlar ve kil kerpiç eklemelerin de olması muhtemeldir. Keza Iğdır'da günümüzde bile kerpiç yapıli evlerle karşılaşmak mümkündür. Bölgenin coğrafi ve iklimsel yapısı kerpiç kullanımına olanak sağlamaktadır.

Göletin en düşük yeri 885 rakım, bu rakım değeri batı yönünde bulunan Iğdır Ovası'nın seviyesine eşittir. Doğudaki en yüksek yer ise 928 metredir. Gölet tabanı 908-917 rakım değerleri arasında oturmuştur (Görsel 4).

Ağrı Dağı kaynaklı suların tutulduğu göletin ilk kullanım zamanlarında taban seviyesinin daha aşağıda olması muhtemeldir. Keza göleti besleyen suların taşıdığı alüvyonlar zamanla gölette birikinti yapmış olmalıdır. Uydu görüntüsünden anlaşıldığı üzere göletin ovaya yakın bir alanda olması burada yapılan hayvancılığı kolaylaştırmıştır.

Görsel 3: Mirhanlı yerleşmesindeki kanal.

Görsel 4: Gölet tabanı ve göletin yükselti profili (doğu-batı).

Arkeolojik sitede yaptığımız çalışmalar sırasında drone yardımıyla gölet bölgesinin hava fotoğrafları da alınmıştır. Bu hava fotoğrafları ile göletin su tutma kapasitesinin üst kodunda ağılların olduğu görülmüştür (Görsel 5-6). İki tanesi 15x15, bir diğeri 45x17 ölçülerinde olan üç ağılda ortalama 1200'ü aşkın küçükbaş hayvanın barınabileceği anlaşılmaktadır.

Bu ağılın ölçü farklılıkları göz önüne alındığında erkek/dişi veya doğum yapacaklar şeklinde hayvanların ayrılmış olabileceği öngörülmektedir (Tablo 1). Yerleşim yerinde olduğu gibi gölet

bölgesinde seramik yok denecek noktadadır. Gölet bölgesinde kayalık alanda bir tek örnekten oluşan Orta Tunç Çağı boyalısi tespit edilmiştir.¹²

Görsel 5: Mirhanlı Göleti aktüel görüntü.

Görsel 6: Mirhanlı Göleti drone görüntüsü.

Ağıl Kapasite Tablosu				
Ağıl No:	Uzunluk (m)	Genişlik (m)	Alan (m ²)	Tahmini hayvan sayısı 1m ² /hayvan
Ağıl 1	15	15	225	225
Ağıl 2	15	15	225	225
Ağıl 3	45	17	1215	765
Toplam	-	-	-	1215

Tablo 1: Ağıl Kapasite Tablosu

Urartu Krallığı'nın Aras Havzası'na gerçekleştirdiği seferlere ilgili bilgi veren yazıtlarda sık sık Iğdır ve Kars bölgesinden götürülen hayvan sayıları belirtilmektedir. Bu sayıların on binleri geçtiği görülmektedir. Bu bakımdan tespit edilen bu tür gölet ve ağıllar, Urartu yazıtlarında belirtilen hadiselerin arkeolojik karşılıkları olabilirler. Iğdır'ın da dâhil olduğu Aras Havzası'ndan aktarılan on binlerce hayvanın Urartu ekonomisine büyük katkı sunduğu kesindir.

Mirhanlı Kurganı

Iğdır bölgesi Kurgan açısından son derece zengin bir arkeolojik bölgedir. Yapısal özellikleri farklı olsa da birçok farklı lokasyonda yüzlerce kurgan tespiti yapılmıştır. Bu kurganların bir kısmı zemin üzeri taş ve toprak karışımı ile yükseltilmektedir. Bazı kurganların ise Mirhanlı örneğinde olduğu gibi tek bir taneden oluştuğu görülmektedir (Görsel 7). Bunun sosyolojik veya antropolojik açıdan değerlendirilmesi ayrı bir çalışmanın konusudur. Ancak kurgan kültürü ile ilgili arkeolojik kazının da yer aldığı derinlemesine bir çalışmanın yapılması gerekmektedir. Mirhanlı Kurganı, gölet yerinin su tutma seviyesinin üst kısmında bulunmaktadır. 7 metre çapında olan kurgan ortalama bir büyüklüğe sahiptir.

Mirhanlı Kurganının diğer lokasyonlardaki birçok kurgan gibi tahrip olmadığı görülmüştür. Arkeolojik alandaki tek bir kurganla temsiliyetin Iğdır ve Doğubayazıt bölgelerinde farklı örnekleri

¹² Ayhan Yardimciel, Eskiçağ'da Iğdır Ovası, *Doğal ve Beşeri Bilimler Açısından Iğdır-I*, Ed. Taner Aydın, Astana Yayınları, Ankara, 2022, s. 18.

de bulunmaktadır. Yukarı Erhacı, Seslitaş, Üçgöze ve Bulakbaşı 1 gibi merkezlerde tespit edilen bu tür kurganlar örnek olarak sunulabilir.

Görsel 7: Mirhanlı Göleti bölgesinde bulunan yığma taş yükselti kurgan

Sonuç

Ağrı Dağı ve kuzeyinde bulunan Iğdır Ovası birbirlerine yakın olmaları sebebiyle özellikle hayvancılıkla uğraşan toplumlar için çok önemli bir alan haline gelmişlerdir. Kısa süreli mesafelerde oluşan ciddi yükselti farklılıkları hayvancılık uğraşısını daha konforlu hale getirmektedir. Bu bakımdan Ağrı Dağı'nın kuzey sırtlarında bulunan Korhan gibi yaylalar bugün olduğu gibi Demir Çağı'nda da oldukça önemli bir yayla alanıydı. Ağrı Dağı'nın kütleli varlığının ev sahipliği yaptığı su kaynakları da bu hayvancılık uğraşısını daha da kolaylaştırmaktadır. Iğdır'ın Karakoyunlu ilçesi sınırlarında bulunan Mirhanlı hayvancılık ile uğraşan grupların kullanabileceği konforlu alanlardan bir tanesidir.

Mirhanlı arkeolojik sitesinde yapılan araştırmalar burada kısmi yerleşim izlerini ortaya koyduğu gibi bu yerleşimin burada bulunma sebebinin ağıl-hayvan barınakları ile gölet merkezli olduğuna da işaret etmiştir. Yapılan ölçümler sonucunda gölete entegre barınakların yaklaşık 1200'ü aşkın küçük baş hayvanı barındırabildiğini ortaya koymuştur. Bu tespit Urartu yazıtlarında bahsi geçen ve sayısı 10binleri geçen hayvan gasplarının arkeolojik karşılığı niteliğindedir.

Bu bakımdan yapılacak araştırmalarla bulunacak yeni yerler için Mirhanlı bir rol model oluşturabilir. Geline nokta Urartu yazıtlarında belirtilen hayvan miktarlarının tek bir merkezden alınması mümkün görünmemektedir. Bu bakımdan Mirhanlı gibi onlarca merkezin daha olabileceği anlaşılmaktadır. Bu çalışma ile Urartu'nun Aras Havzası seferlerinde ele geçirdiği hayvan sürülerinin arkeolojik karşılığı ile ilgili bir öneri yapılmıştır.

Kaynakça

- Akın Bingöl-Dilek Karageçi, Kars Müzesi'nde Yer Alan Urartu Ok Uçları, *Gazi Akademik Bakış*, 16/32, 2023, s. 359-374
- Aydın, Taner, Geçmişte Günümüze Ağrı Dağı ve Çevresindeki Geçitler, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34, 2024, s. 479-517.
- Ayşe Nur Morkoç, Urartularda Deri ve Deri İşlemeciliği, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2018, 22, s. 701-714.
- Karataş, Atilla, *Aras Havzası II Tarih, Coğrafya, Arkeoloji, Kültür ve Sanat*, (Ed. Ayhan Yardimciel), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 9-26.
- Karataş, Atilla, *Aras Havzası III Tarih, Coğrafya, Arkeoloji, Kültür ve Sanat*, (Ed. Ayhan Yardimciel, Hüseyin Metin, Ersin Doğanekin), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2024, s. 19-36.
- Margaret R. Payne, *Urartu Çiviyazılı Belgeler Kataloğu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları 2006.
- Metin, Hüseyin -Abdülhadi Durukan, Iğdır-Meleklî'deki Delikkaya Yerleşimi: İlk Gözlemler, *Amisos 1 Orta Aras Havzası Özel Sayısı*, 2022, s. 56-63.
- Metin, Hüseyin, Demir Çağı'nda Doğubayazıt-Iğdır Arasındaki Kafkasya Yolu: Savunma Üniteleri, *Aras Havzası II Tarih, Coğrafya, Arkeoloji, Kültür ve Sanat*, (Ed. Ayhan Yardimciel), İstanbul, 2023, s. 95-108.
- Selçuk Ural, Anadolu'nun Kültürel Mirasında Iğdır'ın Yeri ve Önemi, *Aras Havzası III, Tarih, Coğrafya, Arkeoloji, Kültür ve Sanat*, (Ed. Ayhan Yardimciel), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2024, s. 165-178.
- Şimşek, Oğuz, Iğdır İlinin Nüfus Özellikleri, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (14), 2018, s. 180-210.
- Yardimciel, Ayhan -Hüseyin Metin, Demir Çağı'nda Urartu'nun Orta Aras Havzası'na Düzenlediği Askeri Operasyonlar: Urartu-Erikua Krallıkları Arasındaki Mücadeleler", *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2024, 8 (2), s. 683-701.
- Yardimciel, Ayhan, Eskiçağ'da Iğdır Ovası, *Doğal ve Beşeri Bilimler Açısından Iğdır-I*, Ed. Taner Aydın, Astana Yayınları, Ankara 2022, s. 6-27.
- Yiğitpaşa, Davut, "Iğdır/Koruktepe II Höyüğü", *Amisos*, 1, Orta Aras Havzası Özel Sayısı, 2022, s. 85-94.
- Yiğitpaşa, Davut, "Reflections on The Problems of The City of Minuahinili", *Aras Havzası*, (Eds. Yardimciel Ayhan, Aydın Taner), Kabalcı Yayınevi İstanbul, 2022.

Extended Abstract

Iğdır and its surrounding area hold a significant position as part of the Central Aras Basin. This importance stems from the region's location between Anatolia, Iran, and the Caucasus. Iğdır and its surrounding area are at the focal point of the routes connecting these three important cultural regions. The Iğdır Plain's proximity to Mount Ararat, the region's highest mountain, is another significant feature of the region. Thanks to passes providing easy access from an average elevation of 850 meters to an average elevation of 3,500 meters, both agriculture and animal husbandry developed in Iğdır. The Urartians, an Iron Age kingdom, were the first to record the region's economic prosperity. Urartian sources mention the capture of tens of thousands of animals during expeditions to the region. Therefore, through our current research and projects in the region, we are investigating the existence of structures such as ponds, animal shelters, and water channels used by animals mentioned in Urartian inscriptions. Mirhanlı, the subject of this article, has the potential to become such a center. This study presents an evaluation of Mirhanlı's location and the history of this center. At the Mirhanlı archaeological site, there are remains of a pond and what can be identified as a lower settlement. The stones used in these remains were observed to be quite large and polygonal. A canal was also identified among the ruins, built into the rocky area. This canal is believed to have diverted water from the settlement in case the pond overflowed. However, it appears that the settlement here was a seasonal settlement based on animal husbandry. It appears that the local inhabitants of the period, who had adopted a settled culture utilized this area of their land for animal husbandry. Our research at the pond, located at a higher elevation within the Mirhanlı settlement, yielded interesting results. Animal shelters of various sizes were identified in the areas above the reservoir's water level. Assessments and measurements conducted at these shelters revealed a capacity of approximately 1,000 animals. A kurgan was also identified on the same elevation as the animal shelters. The kurgan, approximately 7 meters in diameter, exhibits a typology familiar to the region. The floor of the grave was raised with a mixture of unprocessed stone and soil. The fact that the kurgan consists of a single example indicates that the area was used seasonally. An assessment of the entire site reveals that all anthropogenic components in the area are Iron Age, but pre-Urartu. The typological assessment conducted aligns with this. Urartian inscriptions providing information about the region mention a pre-Urartu kingdom called Erikua. The same inscriptions frequently mention a second kingdom called Etiuni alongside Erikua. Therefore, the precise dating of the Mirhanlı archaeological site requires further analytical studies beyond typological definition. Furthermore, scientific excavations at similar archaeological sites are also necessary. Our research, which explores the archaeological value of the Iron Age inscriptions and events, is supported by the Scientific Research Projects Coordination Office of Kafkas University. The research team is multidisciplinary. Area measurements were taken for the pond basins, which had not been previously recorded in situ. The measurements of animal shelters were also investigated, as were the number of animals that could be accommodated in these areas. It currently seems impossible to collect the tens of thousands of animals captured by the Urartian Kingdom during its campaigns in the region in a single center. Therefore, the animal seizures mentioned in the inscriptions may have been held in centers like Mirhanlı. Further research suggests that new centers will be discovered within this framework. More research will uncover more animal sanctuaries, supporting the Urartian inscriptions and establishing the authenticity of the historical record. This will also help us understand the administrative organization of the Urartian Kingdom. The Mirhanlı settlement can serve as a model. The ponds, canals, kurgans, and animal shelters found here reveal how economic activities were conducted approximately 2700-2800 years ago. Mirhanlı has undertaken an important mission to answer questions such as how water was used efficiently and how seasonal water resources were utilized. The factors that enable such an economic cycle are undoubtedly the geography itself and other natural conditions, such as climate and topography, that shape it.

ATLANTİS

Uluslararası Tarih Dergisi / International History Journal
2, 2025, s. 11-20.

Tarihsel Süreçte Melekli'nin (İğdır) Eski Çağı

The Ancient Age of Melekli (İğdır) in the Historical Process

Şüheda Ablak*

Öz

Melekli, İğdır şehir merkezinin yaklaşık 5 km. kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Belde'nin kurulu olduğu arazi, Ağrı Dağı'ndan akan lavların kuzeye ulaştığı son noktadır. Belde sınırları içinde yer alan volkanik alanlar ve özellikle tepeler Kalkolitik Çağ'dan itibaren yaşam alanı olarak kullanılmışlardır. Bu volkanik alanın aynı zamanda ovayla sınır olması yerleşim alanı olarak seçilmelerinde önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Kalkolitik Çağ'dan itibaren yerleşilen Melekli, Tunç ve Demir Çağı süreçlerinde de yerleşim alışkanlığını devam ettirerek önemli bir kültür envanterinin sahibi olmuştur. Melekli Bölgesi İğdır merkez ilçe ile diğer önemli bir arkeolojik alan olan Karakoyunlu-Taşburun arasındaki konumu ile tarihsel süreçte önemli bir rol üstlenmiştir. Kalkolitik Çağ'dan başlamak üzere tüm Tunç ve Demir Çağı periyodunu aralıksız bir şekilde barındıran arkeolojik merkezlere sahip olması Melekli'yi Doğu Anadolu Bölgesi içerisinde önemli bir konuma getirmektedir. Höyük tarzı yerleşmelere ek olarak, yatay yerleşim modeli, kale, bey konağı gibi farklı tipolojilerdeki bu arkeolojik ve tarihi siteler bölgenin ne kadar önemli olduğuna işaret etmektedir. Son yapılan değerlendirmeler Orta Tunç Çağı'nda Melekli bölgesinin Nahçıvan bölgesi ile etkileşim içerisinde olduğuna işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İğdır, Melekli, Yerleşik Yaşam, Tarih, Arkeoloji

Abstract

Melekli is situated approximately 5 km northeast of İğdır city center. The land where the town is located is the last point where the lava flowing from Mount Ararat reaches the north. The volcanic areas, and especially the hills within the town's borders, have been utilized as habitation sites since the Chalcolithic Age. The fact that this volcanic area also borders a plain is a significant factor in its selection as a settlement area. Inhabited since the Chalcolithic Age, Melekli maintained its settlement patterns throughout the Bronze and Iron Ages, creating a significant cultural heritage. The Melekli region, with its location between the central district of İğdır and another important archaeological site, Karakoyunlu-Taşburun, has played a significant role in historical processes. Its presence in archaeological centers that encompass the entire Bronze and Iron Ages starting from the Chalcolithic Age, places Melekli in a significant position within the Eastern Anatolia Region. In addition to tell-style settlements these archaeological and historical sites, which feature diverse typologies such as horizontal settlement models, castles, and lordly mansions, highlight the region's significance. Recent assessments indicate that the Melekli region interacted with the Nakhchivan region during the Middle Bronze Age.

Keywords: İğdır, Melekli, Settled Life, History, Archaeology

Geliş Tarihi/Received: 04.11.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 13.12.2025.

Atıf: Şüheda Ablak, Tarihsel Süreçte Melekli'nin (İğdır) Eski Çağı, *ATLANTİS*, 2, 2025, s. 11-20.

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, arkeosuhedaablak@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8375-5198>

Giriş

Dünya üzerinde bazı bölgeler konumlarından dolayı tarihi ve arkeolojik açıdan oldukça önemli olabilmektedirler. Geçmiş dönem kültürleri, yerleşim coğrafyası kapsamında en uygun yerleri bulma konusunda oldukça başarılı faaliyetler göstermişlerdir. Coğrafya temelli bu yerleşmeler genellikle nüfusun da yoğunlaştığı alanlar olarak göze çarpmaktadırlar. Bu alanlardan birisi de İğdır'da bulunan Melekli'dir. Melekli'nin, ova düzeyine sahip bir alan olması ve bu alanın aynı zamanda Ağrı Dağı'nın da kuzey yamaçlarında bulunması, bu sahayı yerleşim stratejisi kapsamında oldukça önemli bir hale getirmiştir. Sahanın bir diğer önemi; Kafkasya ve Doğu Anadolu bölgelerinin kesiştiği alanda bulunmasıdır.¹ Melekli'nin bulunduğu ovalık alanın güneyde Ağrı Dağı ile birleşmesi, sahanın yerleşim çeşitliliğine ve sürekliliğine doğrudan etki eden en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Ova düzeyine sahip olan Eskiçağ toplumları kısa sürede dağlık alanlara da ulaşmanın verdiği konfor ile bölgedeki ekonomik faaliyetlerini üst düzeye taşımışlardır. Urartu yazıtlarında yer alan ve Urartu'nun bölgeye düzenlediği seferler sonucunda bölgeden götürdüğü hayvan sürüleri ile ilgili bilgiler bu tespiti doğrular niteliktedir. Urartu, kuzey ve kuzeydoğuya gerçekleştirdiği seferler sonucunda geride bıraktığı yazıtlarda bölgeden götürdüğü hayvanları küçükbaş, büyükbaş ve at olmak üzere farklı başlıklarda küsuratına kadar kayıt altına almıştır.² Ovanın kuzeyinden akarak, güneydoğuya doğru yönelen Aras Nehri de yerleşmelerin konumuna etki eden diğer bir faktör olarak göze çarpmaktadır. Birçok kurumuş göl ve gölet olmasına rağmen bölge su kaynakları açısından oldukça zengindir.³ Bölgenin diğer su kaynakları Ağrı ve Aras Dağları merkezli olup ovaya doğru akan sulardır.⁴ Bu sebeptendir ki su kaynaklarına ve düşük rakımı ile uygun iklim koşullarına sahip olan Melekli bölgesi tespit dildiği kadarıyla Kalkolitik Çağ'dan itibaren günümüze kadar tarihsel sürecin tüm aşamalarına sahiptir.⁵ Bu tarihi süreç bölgenin sahip olduğu tarihi ve arkeolojik siteler aracılığı ile takip edilebilmektedir. Melekli, belirtilen konumundan dolayı zengin bir kültürel mirasa da ev sahipliği yapmaktadır.

Kalkolitik Çağ

İğdır ve yakın çevresinde yapılan araştırmalarda birçok yerleşim yeri tespit edilmiştir. Bu tespitler bugün hala geçerliliğini koruyan tipolojik tanımlama çerçevesinde yapılmaktadır. Yerleşim yerinde kullanılan taşlar, bu taşların büyüklüğü ve işlenme durumu gibi çıplak gözle yapılan değerlendirmeler tipolojik tanımlamanın özünü oluşturmaktadır. Bu değerlendirmeye katkı sunan diğer bir tanımlama da seramik buluntularıdır. Bilindiği üzere her kültürün kendine has bir seramik geleneği bulunmaktadır. Elde veya çarkta yapılan seramikler dönemsel ayrımı ile başlayan bu tipolojik tanımlama sonrasında seramiklerin hamur katkıları, renk ve bezeme gibi özellikleri ile devam etmektedir. Çalışmaya konu sahada şimdiye kadar yapılan araştırmalarda tespit edilen en eski yerleşmeler Kalkolitik Çağ'a tarihlendirilmiştir. Melekli sınırları dâhilinde bulunan Delikkaya,⁶

¹ Hüseyin Metin-vd., İğdır Melekli'deki Delikkaya Yerleşimi: İlk Gözlemler, *Amisos 1 Orta Aras Havzası Özel Sayısı*, 2022, s.57-59.

² Margaret R. Payne, Urartu Çivi Yazılı Belgeler Kataloğu, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul, 2006, s. 8.1.2.

³ Atilla Karataş, Geç Holosen'de Ağrı Dağı Volkanik Kütlesi Çevresinde Kuruyan/Kurutulan Göl, Gölet ve Sulak Alanlar, *Aras Havzası II Tarih Coğrafya Arkeoloji Kültür ve Sanat*, (Ed. Ayhan Yardımcı), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2023, s.13-21.

⁴ Mehmet Ali Kırpık, Tarihsel Süreçte Toplumların Yerleşim Alanı Belirlemelerine Biyolojik Açıdan Bir Bakış: Bulakbaşı Sulak Alanı Örneği, *Aras Havzası II Tarih Coğrafya Arkeoloji Kültür ve Sanat*, (Ed. Ayhan Yardımcı), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2023, s.112-115.

⁵ Selçuk Ural, Cumhuriyet Devrinde Orta Aras Havzası'nda Arkeolojik Faaliyetler, *Aras Havzası II Tarih Coğrafya Arkeoloji Kültür ve Sanat*, (Ed. Ayhan Yardımcı), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2023, s.127.

⁶ Alican Doğan-vd, Ağrı-İğdır İlleri "Orta ve Son Tunç Çağı Aras Boyahları Kültürü Kale, Nekropol, Yerleşim Yeri ve Çanak Çömlekleri" 2019-2020 Yüzey Araştırması, *2019-2020 Yılı Yüzey Araştırmaları Cilt 1*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Ana Yayın No: 3714/1, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ana Yayın No; 193/1, Ankara 2022, s.231- Hüseyin Metin- vd., İğdır Melekli'deki Delikkaya Yerleşimi: İlk Gözlemler, s.57-59

Gölstü I ve II⁷ bu dönemin en önemli yerleşim yerlerindendir. Bu önem bölgenin yerleşik yaşam alışkanlığının yaklaşık 6000 yıldır devam ettiğine de işaret etmektedir.⁸ Bu dönem yerleşmelerinin en önemlisi Delikkaya olup; (Şekil 1) yerleşim yerinde Kalkolitik Çağ için karakteristik olan bitki katkılı seramikler tespit edilmiştir. Bu seramiklerin çok az bir kısmı boyalı mallardan oluşmaktadır. Bütün seramikler yine bu döneme özgü olarak elde şekillendirilmişlerdir. Genellikle açık devetüyü rengindeki seramiklerin bazılarında bezemeler de bulunmaktadır. Seramik hamurunun yapım aşamasında muhtemelen hamura katılan samanlar, pişme sırasında yandıklarından dolayı seramik yüzeyinde çizgi boşluklar oluşturmuşlardır. Seramik dışında yerleşim yerinde obsidyen ok ve mızrak uçları ile kasaplık işlerinde kullanılan diğer obsidyen kesici aletler tespit edilmiştir⁹ (Şekil 2). Bu buluntular Kalkolitik Çağ'da örgütlü bir toplumun varlığına işaret etmektedir. Delikkaya'nın konuşlandığı alanın düşük rakımlı bir lav yükseltisi üzerinde olması ve yerleşim yerinin etrafında bir savunma duvarının bulunmamış olması bu dönemde dış kaynaklı bir tehdidin olmadığına işaret etmektedir. Bu sebeple; yerleşim yerinden tespit edilen ok ve mızrak uçlarının genel olarak avcılıkta kullanıldığı düşünülmektedir.

Şekil 1: Delikkaya Yerleşmesi

⁷ Alican Doğan-vd, Ağrı-Iğdır İlleri “Orta ve Son Tunç Çağı Aras Boyalıları Kültürü Kale, Nekropol, Yerleşim Yeri ve Çanak Çömlekleri” 2019-2020 Yüzey Araştırması, s. 232,

⁸ Davut Yiğitpaşa, Iğdır/Koruktepe II Höyüğü, *Amisos 1 Orta Aras Havzası Özel Sayısı*, 2022, s. 86-88.

⁹ Alican Doğan-vd, Ağrı-Iğdır İlleri “Orta ve Son Tunç Çağı Aras Boyalıları Kültürü Kale, Nekropol, Yerleşim Yeri ve Çanak Çömlekleri” 2019-2020 Yüzey Araştırması, s. 239.

Şekil 2: Delikkaya obsidyen bıçak

Tunç Çağı

Belirtildiği üzere Melekli'de Kalkolitik Çağ'dan itibaren başlayan yerleşim alışkanlığı Tunç Çağı'nda da devam etmiştir. Siyah ve parlak açkılı seramikleri ile başlayan Tunç Çağı Kültürü'nün bu başlangıç dönemine ait en önemli bilgiler Melekli-Kültepe Höyük'ten elde edilmiştir (Şekil 3). Melekli Höyük İğdır'da en çok araştırılan sitelerden birisidir. Bu höyükte farklı zamanlarda kazı ve araştırmalar yapılmıştır.¹⁰ Yapılan bu kazı ve araştırmaların hepsi farklı ekipler tarafından gerçekleştirildiğinden elde edilen bilgiler de dağınık ve bir bütünü oluşturmaktan oldukça uzaktır. Buna rağmen höyükte Erken Tunç ve Orta Demir çağlarında güçlü bir temsilen olduğu anlaşılmaktadır. Melekli sınırlarında olmamakla birlikte bölgeye oldukça yakın Erhacı Köyü sınırlarında ise Orta Tunç Çağı yerleşmesi, kalesi ve mezarlığı tespit edilmiştir.¹¹ Bu tespit bölgenin nüfus hareketliliğinin Tunç Çağı'nda artarak devam ettiğine de işaret etmektedir. Erhacı yerleşmesiyle birlikte Bulakbaşı 8, Deliktaş ve Gelinciktepe gibi farklı lokasyonlarda Orta Tunç Çağı yerleşmeleri de tespit edilmiştir.¹² Şüphesiz Melekli'nin bulunduğu sahanın uygun iklim koşulları tarihi süreçte yerleşim sürekliliği ve yoğunluğu üzerinde belirleyici olmuştur.

¹⁰ Boris Alekseevich Kuftin, Urartskii 'kolymbarii' u podoshvy Ararata i Kuro-Araksii Enolit, *Vestnik Gosudarstvennogo Museya Gruzji XIII-B*, Tbilisi 1944, s. 73-83,

¹¹ Ayhan Yardimciel, İğdır'da Bir Orta Tunç Çağı Kompleksi Aşağı Erhacı Yerleşimi ve Kalesi, *Seleucia VIII*, s. 91-123.

¹² Abdulhadi Durukan, İğdır Bölgesi Orta Tunç Çağı Merkezleri, *Aras Havzası I Tarih Coğrafya Arkeoloji Kültür ve Sanat*, (Ed. Ayhan Yardimciel-Taner Aydın), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2022, s. 349-359.

Şekil 3: Melekli Kültepe Höyük

Şekil 4: Melekli Kültepe Urartu seramik

Demir Çağı

Melekli'nin nüfus yoğunluğu ve buna bağlı yerleşim sayısının arttığı süreç Demir Çağı'dır. Demir Çağı'nın başlangıcında bölgenin yerleşim modeli yüksek rakımlı alanlara konuşlanan sitelerle temsil edilmektedir.¹³ Melekli bölgesinin Demir Çağı oldukça hareketli geçmiştir. Melekli ile birlikte İğdır ve çevresi bu dönemde yazılı çağa girmişlerdir. Van merkezli kurulan Urartu Krallığı'nın bölgeye gerçekleştirdiği seferler; Melekli bölgesinin Erikua Krallığı sınırları içinde yer aldığını göstermektedir.¹⁴ Birbirini takip eden seferler sırasında Urartu Krallığı, İğdır'ın Karakoyunlu ilçe merkezinin güneydoğusundaki dağlık alanlarda Minuahinili ismi ile yeni bir kale ve tapınak alanı yapmıştır¹⁵ (Şekil 5). İnşa ve seferler sırasındaki yağma faaliyetleri ile ilgili bilgileri Körzüt Kalesi yazıtları da teyit etmektedir¹⁶. Yazıtlarda Erikua Krallığı'nın başkenti olarak Luhiuni ismi geçmektedir¹⁷ (Şekil 6). Urartu Krallığı, Luhiuni'nin ele geçirilişinin zor olduğunu belirtmektedir. Urartu'nun Erikua ile olan mücadelelerinin anlatıldığı yazıtlar, Karakoyunlu-Taşburun, Körzüt ve Hazinekapı/Analı Kızılı kutsal alanı olmak üzere üç farklı lokasyonda bulunmaktadır.¹⁸ Erikua Krallığı'nın gücünün kırılmaya başlandığı dönemde Urartu Krallığı bölgeye önemli yatırımlar yapmaya başlamıştır.¹⁹ Urartu Krallığı İğdır Ovası'na yerleştikten sonra Karakoyunlu'da Minuahinili ve Aktaş kaleleri gibi yeni yerleşim yerleri inşa etmiştir.²⁰

Şekil 5: Minuahinili Tapınak Bölgesi

¹³ Hüseyin Metin, Demir Çağı'nda Doğubayazıt-İğdır Arasındaki Kafkasya Yolu: Savunma Üniteleri, *Aras Havzası II Tarih Coğrafya Arkeoloji Kültür ve Sanat*, (Ed. Ayhan Yardımcı), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2023 s. 95.

¹⁴ Ayhan Yardımcı, vd., Demir Çağı'nda Urartu'nun Orta Aras Havzası'na Düzenlediği Askeri Operasyonlar: Urartu-Erikua Krallıkları Arasındaki Mücadeleler, *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (2), 2024, s.683-701.

¹⁵ Gizem Önal, *Geç Demir Çağı'nda İğdır Ovası*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars, 2025, 26-27.

¹⁶ Margaret R. Payne, Urartu Çivi Yazılı Belgeler Kataloğu, s. 5.1.4.

¹⁷ Margaret R. Payne, Urartu Çivi Yazılı Belgeler Kataloğu, s. 5.1.3.

¹⁸ Şüheda Ablak, *Orta Aras Havzası'nın Demir Çağı Kültürleri*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kars, 2023, s.31.

¹⁹ Taner Aydın, Geçmişten Günümüze Ağrı Dağı ve Çevresindeki Geçitler, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34, 2024, s. 482.

²⁰ Şüheda Ablak, *Urartu Araştırmaları Orta Aras Havzası*, Sonçağ Akademi, Ankara, 2024, s. 16.

Şekil 6: Luhiuni

Sonuç

Aras Havzası dâhilinde yer alan Iğdır Ovası tarihsel süreçte önemli misyonlar yüklenmiştir. Gerek yerleşimin sürekliliği ve gerekse Demir Çağı'nda kendi krallığını kurmuş olması bu misyonların yansımalarıdır. Bugün yansıma olarak adlandırdığımız tarihi ve arkeolojik birçok site tespit edilmiş ve tespit edilmeye devam etmektedir. Kafkasya ve Doğu Anadolu Bölgesi gibi yüksek bir alanda yer alan Iğdır Ovası düşük rakımıyla oldukça cazip bir yaşam alanı olarak dikkat çekmiştir. Ova temelli yerleşimin en yoğun olduğu dönem eldeki bulguları göre; Demir Çağı'dır Bugün modern Melekli yerleşmesinin olduğu alanda birçok Demir Çağı yerleşmesi bulunmaktadır. Kalkolitik Çağ'dan itibaren yerleşime sahne olan bu ovanın bu bölümü Demir Çağı'nda en yoğun zamanlarını geçirmiştir. Bölge yerel Erikua Krallığı ile Urartu Krallığı'nın çekişme alanı haline dönüşmüştür. Urartu Krallığı'nın geride bıraktığı yazıtlardan anlaşıldığı kadarıyla bu mücadeleden Urartu Krallığı galip gelen taraf olmuştur. Geç Demir Çağı'na gelindiğinde ise bölgede tüm Ön Asya'da olduğu gibi Pers egemenliğinin hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Melekli bölgesi lav akıntılarının ve ovanın iç içe geçtiği bir alanda olması aynı zamanda Ağrı Dağı etrafında konumlanan Anadolu, İran ve Kafkasya yollarının kesiştiği bir alanda da olmasından dolayı Kalkolitik Çağ ile birlikte tüm Tunç ve Demir Çağı kültürlerinin takip edilebileceği bir açık hava müzesi konumundadır.

Kaynakça

- Ablak, Şüheda, *Orta Aras Havzası'nda Demir Çağı Kültürleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars 2023.
- Ablak, Şüheda, *Urartu Araştırmaları Orta Aras Havzası*, Sonçağ Akademi, Ankara 2024.
- Aydın, Taner, Geçmişten Günümüze Ağrı Dağı ve Çevresindeki Geçitler, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34, 2024, s. 479-514.

- Doğan, Alican- vd., “Ağrı ve İğdır İlleri Orta ve Son Tunç Çağı Aras Boyalıları Kültürü, Kale, Nekropol, Yerleşim Yeri ve Çanak Çömlekleri 2019-2020 Yüzey Araştırması”, *2019-2020 Yılı Yüzey Araştırmaları 1. Cilt*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Ana Yayın No: 3714/1, Ankara 2022, s. 229-244.
- Durukan, Abdulhadi, İğdır Bölgesi Orta Tunç Çağı Merkezleri, *Aras Havzası I Tarih Coğrafya Arkeoloji Kültür ve Sanat*, (Ed. Ayhan Yardimciel-Taner Aydın), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2022, s. 347-362.
- Karataş, Atilla, Geç Holosen’de Ağrı Dağı Volkanik Kütlesi Çevresinde Kuruyan/Kurutulan Göl, Gölet ve Sulak Alanlar, *Aras Havzası II Tarih Coğrafya Arkeoloji Kültür ve Sanat* (Ed. Ayhan Yardimciel) 2023, s. 9-26.
- Kırpık, Mehmet Ali, Tarihsel Süreçte Toplumların Yerleşim Alanı Belirlemelerine Biyolojik Açidan Bir Bakış: Bulakbaşı Sulak Alanı Örneği, *Aras Havzası II Tarih Coğrafya Arkeoloji Kültür ve Sanat* (Ed. Ayhan Yardimciel) 2023, s. 109-118.
- Kuftin, Boris Alekseevich, Urartskii ‘kolymbarii’ u podoshvy Ararata i Kuro-Araksii Enolit, *Vestnik Gosudarstvennogo Museya Gruzii XIII-B*, Tibilisi, 1944, s. 73-83,
- Metin, Hüseyin “Demir Çağı’nda Doğubayazıt-İğdır Arasındaki Kafkasya Yolu: Savunma Üniteleri”, *Aras Havzası II, Tarih, Coğrafya, Arkeoloji, Kültür ve Sanat*, (Ed. Ayhan Yardimciel), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2023, s. 95-108.
- Metin, Hüseyin-vd: “İğdır-Melekli’deki Delikkaya Yerleşimi: İlk Gözlemler”, *Amisos 1 Orta Aras Havzası Özel Sayısı*, 2022, s. 56-63.
- Önalın, Gizem, *Geç Demir Çağı’nda İğdır Ovası*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2025.
- Payne, Margaret R., *Urartu Çivi Yazılı Belgeler Kataloğu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2006.
- Ural, Selçuk, Cumhuriyet Devrinde Orta Aras Havzası’nda Arkeolojik Faaliyetler, *Aras Havzası II Tarih Coğrafya Arkeoloji Kültür ve Sanat* (Ed. Ayhan Yardimciel) 2023, s. 119-138.
- Yardimciel, Ayhan, İğdır’da Bir Orta Tunç Çağı Kompleksi Aşağı Erhacı Yerleşimi ve Kalesi, *Seleucia VIII*, s. 91-123.
- Yardimciel, Ayhan, vd., Demir Çağı’nda Urartu’nun Orta Aras Havzası’na Düzenlediği Askeri Operasyonlar: Urartu-Erikua Krallıkları Arasındaki Mücadeleler, *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (2), 2024, s. 683-701.
- Yiğitpaşa, Davut, İğdır/Koruktepe II Höyüğü, *Amisos 1 Orta Aras Havzası Özel Sayısı*, 2022, s. 85-94.

Extended Abstract

Historically, some regions have stood out compared to others due to their location and geographical endowment. These regions are located at the intersection of important roads and passages. Rich pastures and water resources also stand out in terms of geographical endowment. When these factors come together, these areas become attractive to human communities for settlement. The Melekli Town in question is located within the borders of Iğdır province, within the Central Aras Basin. The land covered by the town and the province lies on the northern slopes of Mount Ararat. This area is also where volcanic flows originating from Mount Ararat connect with the plain. This section contains hills of moderate difficulty. All of these hills were preferred as settlements by the cultures of the period. Factors such as security, command of the plain, and the source of building stone were the determining factors in this preference. Such hills, rich in stone and rock, were converted into settlements with less labor. Melekli, located on the southern border of Iğdır province and the plain of the same name, contains numerous such hills. Research indicates that almost all of the hills were converted into secure habitation sites. This hill-centered settlement strategy also holds great importance for the control of water resources. Melt snow and other spring waters originating from Mount Ararat were collected by reservoirs built around the hills where they approached the plain from the slopes of the high-altitude mountain. The Melekli region's archaeological cultural heritage dates back to the Chalcolithic Age. This dating is based on the Delikkaya settlement. Research has also yielded important information about the settlement strategies and economic activities of the Chalcolithic culture, particularly at the Delikkaya settlement. In addition to obsidian arrow and spearheads, obsidian cutting and piercing tools designed for everyday use have also been discovered at the Delikkaya settlement. However, the relatively low elevation of the hill on which the settlement is situated indicates that there was no danger during this period. Therefore, it is understood that the arrow and spearheads identified were used for hunting. Delikkaya settlement is also an extremely rich site in terms of ceramics. Among the ceramics found in a wide variety of forms and decorations, a small number of thickly banded beige painted ware are also present. Other settlements in the region contemporary with the Delikkaya Chalcolithic Age settlement are Gölüstü 1 and Gölüstü 2. Unlike these settlements, ceramics dating to the Chalcolithic Age were also uncovered at Koruktepe II Mound. It is also important to note that the ceramic repertoires of these four settlements are consistent. It is understood that settled life continued in the region during the Bronze Age. Findings from the Kültepe settlement, in particular, indicate that the region fell within the Kura-Aras culture's expansion area during this period. Explorations at the mound have identified a sacred hearth and black-burnished ceramic sherds characteristic of the Kura-Aras culture. The Melekli region is also rich in the Middle Bronze Age materials, and one of the most important settlements of this period is Gelinciktepe. This hill is one of the aforementioned hills located where the Mount Ararat lava flows meet the plain. Urartian inscriptions indicate that a significant population inhabited the region during the Iron Age. The large population also led to an increase in the number of settlements during this period. Inscriptions left behind by the Urartian Kingdom regarding its campaigns in the region describe both the destruction of important settlements and the deportation of their inhabitants. Urartian inscriptions indicate that a kingdom called Erikua existed in the region and that this kingdom had a capital called Luhiuni. In the conflicts that began with the Urartian King Menua and continued until his grandson Sarduri II, the Urartian kingdom appears to have been consistently on the offensive. Consequently, a series of Urartian campaigns resulted in the destruction of settlements and the transfer of the population to the capital, Tushpa. The Urartians also carried away the region's animal herds during these plundering expeditions. Research conducted in light of these inscriptions has identified sheepfold-style animal shelters in many of the region's Iron Age settlements. The Melekli region, with its favorable climate and geographical

endowment is one of the few regions where settlement patterns, dating back to the Chalcolithic Age, have been preserved to the present day, thus possessing a rich cultural heritage.